

**ФАЛЬКЛОР НАРАЧАНСКАГА КРАЮ:
SIT UT SUNT AUT NON SINT?
(НАВУКОВА-ЭСЭІСТЫЧНЫЯ НАТАТКІ)**

Жанр нашага доследу не зусім традыцыйны, таму побач з канкрэтыкай і доказнасцю некаторых пастулатаў прапануюцца і адвольныя, суб'ектыўныя, гіпатэтычныя тэзісы і назіранні. Зрэшты сам характар выдання (навуковага па зместу і дэмакратычнага па прынцыпах адбору аўтараў і матэрыялаў) дазваляе выкарыстаць такі падыход.

Этнакультура нарачанскага краю дае багаты матэрыял для яе інтэрпрэтацыі як навукоўцамі, так і аматарамі. Натуральна, у эпіцэнтры ўвагі была і застаецца Нарач – не толькі як самае вялікае возера Беларусі, але і як своеасаблівы сімвал у мікрарэгіянальным этналінгвістычным Космасе.

Адно з важнейшых пытанняў тут – акрэсліванне самога паняцця «нарачанскі край», якое трывала замацавалася ў этналогіі, аднак дагэтуль не мае ні навукова абгрунтаванага азначэння, ні ўказанняў на межы яго арэала. У адпаведнасці з сукупнасцю розных фальклорных фактаў можна выказаць меркаванне, што ў склад гэтага этнакультурнага мікрарэгіёна ўваходзяць: тэрыторыя Мядзельскага раёна (ядро арэала), частка населеных пунктаў сумежных раёнаў – Пастаўскага, Докшыцкага, Вілейскага, а таксама, з асаблівай засцярогай, Літвы (яго перыферыя). Адзначым, што ў дадзеным артыкуле мы акцэнтуюем увагу на асаблівасцях функцыянавання фальклору менавіта на Мядзельшчыне.

Нельга сказаць, каб народная культура Мядзельшчыны зусім не даследавалася. Да гэтай пачэснай справы паспяхова спрычыняліся такія слынным навукоўцы, як лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі фалькларыст Лія Салавей, народны паэт, прафесар, даследчык народнай лірыкі Ніл Гілевіч, а таксама шматлікія студэнты-практыканты. Аднак, на жаль, да сённяшняга дня не праведзена навуковага абагульнення здзейшаных доследаў, няма выдання найбольш арыгінальных зафіксаваных фальклорных адзінак. Улетку мінулага года студэнтамі філалагічнага факультэта БДУ пад кіраўніцтвам супрацоўнікаў кафедры тэорыі літаратуры дацэнта Рымы Кавалёвай і кандыдата філалагічных навук Вольгі Прыемка была зроблена спроба апрацаваць і адпаведна класіфікаваць фальклорныя матэрыялы на Мядзельшчыне, а з дапамогай загадчыка Вучэбна-навуковай лабараторыі кандыдата філалагічных навук Таццяны Марозавай давесці іх да ладу і належным чынам архівізаваць. Да заканчэння справы яшчэ няблізка, аднак ёсць спадзяванні на паспяховы вынік. Вельмі важна, што праца не зводзіцца толькі да фактычнай рэгістрацыі, удакладнення жанравай маркіроўкі тэкстаў, іх ідэнтыфікацыі і выяўлення варыянтаў. Істотным ў сувязі з вышэйпазначаным падаецца таксама спроба распрацоўкі і рэалізацыі тэарэтычных праблем фалькларыстыкі і традыцыйнай культуры ўвогуле.

Этнакультура рэгіёна дае падставы і для іншых, больш шырокіх, грунтоўных культуралагічных і сацыяльна-філасофскіх абагульненняў і разваг. Між іншым, гэта феномен спалучэння, нават сінкрэтызму адзінкавых, унікальных і дамінантных, генералізуючых пачаткаў у вуснапаэтычнай творчасці мікрарэгіёна, які знешне празрыста не выяўляецца, аднак досыць выразна акрэсліваецца праз тыпалагічныя сацыякультурныя аналогіі з іншымі арэаламі. Як сцвярджае Л. Салавей, «калі ў іншых рэгіёнах Беларусі на Радаўніцу плачуць, частуюцца і п'юць на магілах, а потым спяваюць і танцуюць, то на Мядзельшчыне людзі ідуць на могілкі, часам спачатку ў царкву. Пасля абеду не працуюць, мыюцца ў лазні, вячэраюць... Жыхары Мядзельшчыны арганічна спалучалі патрабаванні хрысціянства і вераванні язычніцкай пары» [2, 50].

Рызыкаем сцвердзіць, што, магчыма, у гэтай генетычнай, нейкай наднатуральнай запраграмаванасці ў вернасці богу Роду, які ўвасабляў у сабе ўвесь комплекс паяднанасці, ідэнтычнасці з Космасам духоўнага і побытавага жыцця продкаў, яго (і яе) пакуль яшчэ дашчэнтну (дзіўна чаму) не вынішчаных, і хаваецца сакрэт дамінанты шматлікіх інтэрферэнцый і канвергенцый у этнакультуры нарачанскага краю.

Асабліва плённым грунтам для «закаранення» пазначаных (і не памянёных) тэарэтычных высноў у культуралагічную практыку з'яўляецца аналіз некаторых вызначальных элементаў найперш сямейна-абрадавай і каляндарна-абрадавай паэзіі нарачанскага краю, у якой выразна колькасна і якасна дамінуюць традыцыі і рытуалы беларускага вяселля. Паэзія вясельнага абраду на Мядзельшчыне, яго тэатралізаваная структура даюць шмат імпульсаў для агульнакультурных і лінгвістычных вызначэнняў і нават адкрыццяў. І гэта датычыць не толькі момантаў вобразнай, фармальна-паэтычнай структуры самога працэсу абраду, але і яго глыбіннай, закаранёнай у народнай свядомасці натурфіласофіі і маралі. Зазначым адразу, што іх аснову складаюць універсальныя нацыянальна-этнічныя і агульначалавечыя каштоўнасці. Так, напрыклад, цнатлівасць ва ўсе часы была калі не абавязковым, дык пажаданым патрабаваннем для маладзёнаў, адсюль і светлыя, паэтычныя вобразы галубак, каліны, крынічкі незамучонай і г. д. (не цытую прыклады з прычыны абмежаванай папяровай плошчы).

Аднак нават у межах нарачанскага краю адчуваецца пэўная «сегментнасць», фрагментарнасць, пэўная дыферэнцыяцыя ў акрэсленні сваёй існасці, «самасці», памкненняў у рэалізацыі ўласных жыццёвых амбіцый. Так, у заходняй частцы рэгіёна (вёска Нарач, курортны пасёлак Нарач, вёскі Занарач, Антанізберг, Урлікі) у большай ступені адчуваюцца тэндэнцыі да матэрыяльнай уладкаванасці, стабільнасці, што можна было б, каб не пэўнае «але», патлумачыць геаграфічнай набліжанасцю да Польшчы, дзяржаў Балтыі. Але... Вясельны фальклор Мядзельшчыны пра гэта рэальна не сведчыць. Бо вышэйадзначаныя вобразы амаль аднолькавыя і ў вёсках супрацьлеглай часткі рэгіёна – Старых і Новых Габах, Слабадзе, Будславе, Сватках, Вузле. Гэтаксама як і ў вёсцы Нарач (былы Кабыльнік) тут сёння ладзяць вяселлі з і «мерседэсамі», з купленымі

шаферамі і тамадой, гэтаксама ўзнагароджваюць медалямі «За ўдарную працу» трактарыстаў і свінарак на... Купалле.

І тым не менш дагэтуль спявае пранізлівыя сіроцкія вясельныя песні ў вёсцы Вузла сям'я Хілаў, чуюцца цудоўныя, непадробныя галасы ў Сырмежы і Сватках. І тады хочацца паверыць: усё, дзеля чаго мы яшчэ некуды імкнемся, дзеля чаго апрацоўваюць ужо замшэлыя старыя бабіны з фальклорнымі запісамі 30-гадовай даўніны нашы студэнты-філфакаўцы, – усё гэта недарэмна.

Натуральна, можна было б яшчэ паразважаць пра генералізуючы элемент у этнакультуры Мядзельшчыны, пра тое, што лучыць яе жыхароў ў агульную супольнасць, што супрацьстаіць такім дэструктыўным пачаткам, як міграцыя насельніцтва, экалагічная няўдобіца, непрыстасаваныя да нармальнага існавання санаторыі, пансіянаты, «наезды-набегі» неарганізаваных турыстаў.

Зрэшты, усе вылучаныя даследчыкамі (і намі) гіпотэзы наконт фенаменальнасці этнакультурнай сітуацыі ў нарачанскім краі – усяго толькі спроба мадэліравання вядомых, устойлівых стэрэатыпаў па рэаліях канкрэтнага рэгіёна. Але мадэліраваць з лёгкасцю можна матэрыю (і матэрыял), а як быць з духам, з мастацтвам? Тут варта прывесці словы філосафа А. Гулыгі: «У мастацтве гавораць: важна «не ведаць», а здагадацца» [1, 22].

А гэтая культура... Яна галосіць, як дзяўчына з вёскі Альсевічы Мядзельскага раёна:

*О, звяжу я галовачку
Шаўковым платочкам.
Накажу я сваёй мамцы
Шызым галубочкам:
– Ляці, ляці, шызы голуб,
Нідзе не садзіся,
Як прыляціш к маёй мамцы,
Нізенька скланіся.
– Чаго, голуб, чаго, шызы,
Гэтак прыпадае?*

Мусіць, мая дачушачка

*Горку долю мае [*1].*

Як бы хацелася, каб не плакала, не галасіла, не кленчыла перад навязанымі ідаламі культуры і маралі родная нарачанская зямля.

ЗАЎВАГІ:

*1. Архіў ВНЛ БДУ. Фонд 5, вопіс 21.

ЛІТАРАТУРА:

1. *Гулыга А. В.* Искусство в век науки. М., 1978.
2. *Салавей Л. М.* Побыт і вусна-паэтычная творчасць // Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Мядзельскага раёна. Мн., 1998.